

Cs. Nagy Ibolya

„Derékig csonterdőben”

Farkas Árpád (1944–2021)

Alig két hónappal hetvenhetedik születésnapja előtt, 2021. február 7-én hunyt el kortárs líránk egyik reprezentáns alakja, s e vírusverte világ törvényei szerint tizedikén már utolsó útjára kísérték őt a sepsiszentgyörgyi temetőben. Aki tehetett, bizonyára nem hagyta magára ezen az utolsó úton sem, akik nem lehettek ott a végtisztességadás perceiben, a világháló kaotikus örvényében rátalálhattak néhány megrendült és megrendítő búcsúmondatra. Arra az érzékeny, e poézis kivételes karakterét, az alkotói személyiség rendkívüliségét megfogalmazó búcsúbeszédre is, amelyet az unitárius lelkész mondott a költő koporsójánál. S benne a Pál apostoltól származó imperatívuszra: „Hirdesd az igét, állj elő vele, akár alkalmas, akár alkalmatlan az idő!”: mindig, tehát. S hogyné vilánnának föl hallatán az *Avaron* kultikus képei: „Orra bukva az avaron, / forogva mennyköves határon, / az ember mondja a magáét, / mint akit nem vertek még szájon, [...] a veszélyt megkeresni, / derékig csonterdőben is / csak menni, egyre menni, / mint kire országló erőt / s egy ilyen földet szabtak, / hogy óvja lélegzeteként / e keserves hatalmat!” Mintha a vers költői képpé formálná ezt az apostoli intelmet is: „Ints, kérj, buzdíts nagy türelemmel és hozzáértéssel!”: cselekedj fáradhatatlanul, tehát.

Verssorokból épül Farkas Árpád arts poeticája: „dérrel, derűvel, / mindig fényre állni” (*Hazatérés*); másutt, a *Csak csend ne legyen* vallomásában: „Aki itt él, az mind így éljen: / lobos idegekkel fogózva a szélben, / ne hagyja, hogy a lomha nyugság / gyapjas juhait elringassák.” Soha találóbb textust a lelkész által idézettnél annak érzékeltetésére: milyen volt Farkas Árpád alkotói feladatképe. Tudott erről az önlefokozás, az én-kisebbités iróniájával is beszélni: „Voltam ki voltam / Szószaporító korban / Írógép-billegető” (*Ének*). De ott van ezzel az alulstilizált költőszereppel szemben a *füles sapkában, kopott nagykabátban* kódogó, de mindenét az ügyért, az álomért áldozó költő, a *fanyar fickó* felstilizált, erős szereptudatú képe is. A versbéli végtelenben, a hátra és előre is kiterjeszhető időben, a jövő ítélőszéke előtt, ki kell világolnia, sugallja a mű: a *koponyáját*

Cs. NAGY IBOLYA (1946) Debrecenben élő irodalomtörténész. A Debreceni Egyetemi Kiadó volt vezetője. Utóbbi kötete: *Király László* (monográfia, 2019).

(*fejét, füles sapkáját*) az eleinket kereső világvándor székely maszkjában beszélő költő soha nem emelte meg – a hatalom előtt (*Kőrösi Csoma Sándor*)! Tucatnyi költemény a hó, a hideg, a fagy érzéki erejére bízva a szemléleti komorság, a személyiség érzelmi viaskodása, a szorongás megidézését; a költő mintegy befogja ezeket a valószerű, életszerű képeket, hogy a képviselőjükre bízott eszmét a vizualitás sodrásával emelje a szürrealitás egyetemesebb magasába, az empirikusan nem érzékelhető tartományba. Az illúziótlan alkotói küzdelem, a minden szorító kilátástalanság-érzettel szembeni költői akarat, a kimondás-vágy, a mítosztalansággal rendre szembeforduló *lelkiismeret* olyan küzdelem-verseket teremt, amelyek leggyakoribb végső üzenete: az élmény föl-fölvillanó keserősége, a tehetetlenségérzet, a költői szorongás fölött a szembeszegülő dac, a vitalitás pozitívuma diadalmaskodik. Nincs szó mámoros-ujjongó diadalról: csak az akarat csöndes győzelméről: „körülfog préseivel, szorongat a fagy, / s én gyomrában meleg kis dalocskákat dudorászok” (*A fagy gyomrában*).

Egy interjúszövegből való a feladat-képzet ön-értelmezése: nem olyan „világítótorony” akar lenni Farkas Árpád, amelyik a biztos irányt mutatja, s ha jelez, azt nem a megkérdőjelezhetetlen célra mutatóssal teszi: holott a fároszképzet ezt a kizárólagosságot is megengedhetné. A költő megfordítja a képet: ő a hajó *legénységének közérzetét* akarja, a partnak adott jelekkel, megmutatni. Szándéka: „bátorító krónikása lenni az életerő minden körülmények közti továbbműködésének”. Mert, vallja, valódi poézis csak akkor születhet, ha a költő a „zömbben él”, együtt *borul és vidul* „közössége mindennapjaival”, válik annak *eleven lelkiismeretévé*, „emelvén”, ha kell, „ostort is reá”, s nem tereli el a figyelmet „soha az együtt való küzdés feladatairól” *látványos és magányos portyákkal*. Tévédnek, mondja, akik ezt a váteszmodellel azonosítják, s Petőfire hivatkoznak: holott Petőfi is mindig a „tömegek mélyéről” tört fel, amit képviselt, velük együtt képviselte. A költő a maga és kisebbségi közössége lét-lehetőségeiről, a kivonhatatlanság költői, benső, parancsáról beszél, személyes elköteleződésről, egyfajta morális, át nem törhető korlátról. Az egyik legismertebb Farkas Árpád-vers a *Jegenyekör* is a kötődés és a menekülés, a visszahúzás és a szárnyalás absztrakciója: a *mélyben élőket* képviselő, értük *felszálló füst*. Archetipikus szimbólumként a győzelem, ebben a vonatkozásban a költőnek önmaga kétségei fölött aratott győzelmének finoman, sejtelmesen komplex megjelenítése is, de más, több is lehet. Ha a vers, ahogy Farkas Árpád vallja, „Isten és ember között a legközelebbi távolság”, akkor ez a *felszálló füst*, mint a bibliai égőáldozat, a Teremtővel, az univerzummal való kapcsolat eszközeként maga a vers, mellyel önmagát áldozza, de önmagát szabadítja is föl, menti meg a költő: alkotói létének értelmeként. Programos, távlatosító nagy vers, formai megoldásaiban is hangsúlyos alkotás *A befalazott szószerk*: tárgyiasan köznapi kezdő képéből a kisebbségi magára-maradottság nyomasztó víziója teljesedik ki. A bécsi Stephansdom körüli békeség képei a közöny és az érdektelenség példái lesznek. Mert a „békétlen” költő, a diktatúrából jött kisebbségi magyar, egyetlen, erre utaló szó nélkül a „közömbös Európa közömbös harangjai” metaforába sűríti a világ

közönyét: hogy érte, értük nem szól a harang, s hogy szószerű sincs, ahonnan segítségért kiálthatnának. A *partnak adott jelek*, a *legénység közérzete* értelmezhetetlen és érdektelen a „derék bürgerek” számára.

Ennek a jelállító, közvetítő, protestáló alkotáslélektani képletnek szükségszerűen meghatározó eleme Farkas Árpád otthon-képe, szülőföld-szeretete, a kötődés bizonyossága, mélysége. Úgy mondja: „benépesíthető ez a szülőföld kép szüleimmel, az ő apjukkal, az én nagyanyáimmal, akik semmi különöset nem tettek, legfennebb csak éltek emberként. Én is azt mondtam gyerekeimnek, hogy ha jó fát nem tudtok tenni a tűzre, legalább rosszat ne tegyetek. Van ennek egy aurája, ez egy lakható szellemi, érzelmi világ, amit közösen bútoroztunk be, még a szút is mi hoztuk a fába. Minden a miénk: tulajdonosok vagyunk, ha nem gazdagok, akkor is! Birtokosok vagyunk, ami értelmet ad az életnek, amin ha végigseperünk egy svunggal Zágontól Budapestig, csak úti gödröket és útszéli almafákat érünk, ami oly kevésnek tetszik. De amikor azt látja az ember, hogy ő nem csak önmaga, hanem része közösségének, máris értékkel telítődik a suhogás... S arra gondolok, hogy ez a világ nemcsak úgy ímmel-ámmal való.” Ez az otthon táj és ember együtt, s Farkas Árpád poézise miniatűr tájrajzok, érzelmekkel dúsan átszőtt, kristályfinomságú természeti képek sokaságával is igazolja a szülőföldhöz tartozás érzelmi erejét: „A hegyek alatt alszanak a falvak, / ráncos kis öklüket szájukba veszik. / Bajszukon sás susorász, / fölöttük fagy saraboltgat, / hajukat havak lengetik.” (*Fehérben*) A *Hideg* című vers négy sorában egybeszakad a föld és az ég, a lenti, evilági a fönti, kozmikus végtelennel. Ady és a magyar népi képzeletvilág csillagtájai, mondavilágunk Hadak Útja az égi párja lesz a Keleti-Kárpátokhoz, a Székelyföldhöz, a szülőföldhöz kapcsolható alanti, havas út mikrovilágának: „Öntve az ég kékgálccal, / meszlik a Hadak Útját, / ezüst havak, porka havak / valahogy még tisztán tartják.”

Farkas Árpád a legszükszavúbb magyar költők egyikeként, mindössze három vékony verseskötettel (*Másnapos ének*, 1968; *Jegyenkör*, 1971; *Alagutak a hóban*, 1979); az 1983-as, a publicisztikai írásokat tartalmazó prózakötettel, az *Asszonyidővel*, s csak a versválogatásokban, több gyűjteményes kiadásban megjelenő bő csokornyai, ám addig ismeretlen, új, gazdag poétikai színeket fölmutató költeménnyel a magyar irodalomtörténet folytatólagosan erős esztétikai és eszmei hatású lírikusai közé emelkedett. Poétikai jelenléte – egy új irodalmi kánon alkotói csapatának a saját értékrendjük, líraeszményük korszerűségét; poétikai, irodalomelméleti szerepük rangját meghatározónak, olykor kizárólagosan érdeemesnek tételező vélekedése ellenére – töretlen. Szerencsés fordulat, hogy már van, lett egy új prózakönyve is Farkas Árpádnak – hiszen évtizedekig a sepsiszentgyörgyi újság, a *Megyei Tükör*, majd a *Háromszék* munkatársa, utóbbi főszerkesztője is volt –, s a 2020-ban megjelent, több mint félezer lapos prózakötet (*Nem ilyen lovat akartam*) közel negyven év cikkeit, interjúit, esszéit, vallomásait is tartalmazza. Sokat váratott magára ez a gyűjtemény, de most (Sütő Andrást s a maga rendtevé és betakarító igyekezetének fanyar-ironikus megnevezését idézve), a „létvégi hajrában” talán megadta Farkas Árpádnak az alkotói teljességérzet

örömét: kévébe köttetett minden mű, melyet a szerző az alkotói pálya legfontosabb értékeinek tarthatott.

Sütő András 2004 áprilisában Farkas Árpád hatvanadik születésnapjára köszöntőt írt s mondott el a marosvásárhelyi színházban. Az író előbb összefoglalja az ünnepeltről a rendszerváltás előtt elmondottak velejét, pár mondattal fölvezet a szakirodalmi háttérre, bemutatja a kész és közmegegyezéssel Farkas Árpád-portrét: majd elmondja e költői életút lényegét. Így összegzi tehát a korábbi lexikoni adatokat Sütő: „Farkas Árpádot, mondhatni, »fél lábon ugráló, rövidnadrágos víg kölyök«-ként fogadta be az irodalom. Tizenéves volt persze. Azt is írják, hogy első kötetében nagy teret kapnak a hit, a tisztaság, a fogadkozások versei. Egyéb is nyilván. A szülőföld is jelenével és múltjával –, programszerűen. Elmondatik, hogy vállalja annak hegyeit, embereit, napkeltéit. Hogy verseinek jellemző vonása: intellektualitás, közérthetőség, egyszerűség stb. A magányban szakadékot sejt, közösségi vonzódása rendkívüli. Nagyjából ennyi.” Csakhogy, véli, Sütő, ez csupán a *kimondható része* volt Farkas Árpád költészetének. Ami csak később vált kimondhatóvá, hogy „drámai módon ábrázolta az erdélyi magyartalanítás néma rettenetét”. Hogy „Dside Psalmus Hungaricus után a méltó folytatás szenvedélyével és tündökletes esztétikai gazdagságával”. Hogy Farkas Árpád világlátása áll talán legközelebb Kós Károly transzszilván világlátásához: „ikerszellemek ők, testvérlelkek a személyes sorsukká lett nemzetfélézésben úgy, mint a férfias hűség fortissimóiban – fuvintásnyi retorika s a fájdalomban, ragaszkodásban egyetlen félhang kisiklása nélkül”. Sütő András szerint „Farkas Árpád hűséges mer lenni a rossz költők által lejáratott ‘mégis-mégis reményhez’. [...] Az erdélyi nagy télben a transzszilván történelmi fagynak a gyomrából próbálta kifelé dudorászni magát meleg kis dalocskák éneklése közben. Mert sorsa elől ő nem futott, hanem inkább elébe szaladott, s nem félfülű hallomás folytán, hogy van ám költő, kinek esetében sors és jellem a szíami ikrek végzetével tartozik egybe, szóval nem véletlenségből, hanem törvény szerint vette magára s viselte – hordja ma is – poétai Nessus-ingét, nevezzük akár transzszilván fátumnak is.”

Máig érvényes, sűrű, tömör költőportré. Amelyhez most már azt is hozzá kell tennünk: Farkas Árpád a *jó harcot megharcolta, a pályát végigfutotta, a hitet megtartotta.*